

Трансформація міфічних образів у п'єсі Б.Шоу "Пігмаліон"

Статтю присвячено аналізу трансформації міфічних образів у п'єсі видатного англійського драматурга Б.Шоу "Пігмаліон". Тут простежується, як у творі видозмінюється античний міф, подається характеристика образів. Автор намагається показати, як трансформація міфічних образів та сюжету вплинула на структуру та поетику п'єси.

Ключові слова: п'єса, міф, образ, трансформація, міфологічний мотив, поетика, парадокс.

Якщо література Нового часу і XIX століття розвивалася шляхом деміфологізації, то у XX столітті вона знову звернулася до злиття фантастики та реальності в межах міфу. Зокрема, представники різноманітних модерністських течій використовували міфічні образи та сюжети як основу для власних творів. Яскравим прикладом є п'єса "Пігмаліон" англійського драматурга Б.Шоу.

В основі п'єси лежить античний міф про скульптора Пігмаліона, який створив прекрасну статую морської німфи Галатеї і сам в неї закохався. Сюжет драматичного твору перегукується із сюжетом античного міфу, але він просякнутий комізмом та іронією, і це надає п'єсі неповторного звучання, наповнює старий сюжет новим змістом. Як відмічає А.Анікст, "Шоу використав міф, щоб у характерній для нього парадоксальній манері трансформувати його" [1, с. 102]. Необхідно зіставити образи Хіггінса і Дуліттла, щоб виявити, як кожен з них впливав на формування Елізи як особистості. Це допоможе в осягненні загального задуму п'єси і змусить звернути увагу на її поетику.

"Пігмаліоном" у Шоу є англійський професор фонетики Хіггінс, який здійснює такий експеримент. Він бере собі в учениці некультурну і неосвічену дівчину, квіткарку Елізу Дуліттл для того, щоб навчити її правильній англійській мові. Хоча Еліза і виросла у бідному і

малоосвіченому середовищі, дівчина мала прекрасні задатки, які розкрилися, коли Хіггінс залучив її до вишуканого світу. Еліза засвоїла не тільки граматику і правила вимови, але і стала особистістю у повному сенсі цього слова. Це дівчина з тонкими почуттями, вимогливістю, вишуканістю. Проте професор-експериментатор не може зрозуміти цього. Він не здатен оцінити “Галатею”, створену ним самим. Він звик до неї, але не помічає її людської гідності. Хіггінса цілком задовольняє те, що дівчина подає йому домашнє взуття, знаходить загублені папери, відповідає на телефонні дзвінки. Він не бачить того, що Еліза духовно виросла. Також Хіггінс не помічає, що вдячність за все зроблене ним може перерости у більш глибоке і ніжне почуття.

А. Жукова стверджує, що: “Б. Шоу намагається переконати читачів, що Еліза має неабиякі природні здібності, світлий розум, вона винахідлива, кмітлива, має внутрішнє благородство, дивує своїм вмінням тверезо мислити, зважувати обставини. Відбувається не лише “перетворення” Елізи, а й її моральне пробудження. Драматург показує, як учениця переростає свого вчителя” [5, с. 48].

Навчання Елізи завершене у короткий строк завдяки її здібностям, і Еліза повинна покинути вишуканий світ. Принаймі, їй здається, що вона повинна так зробити, і її охоплює відчай. Ким стане бідна, але духовно й інтелектуально розвинена дівчина у світі жорстокої конкуренції, що замішана на байдужості, заздрості, брутальності?

Шоу підводить читачів до логічного кінця, але обриває п'єсу, а в післямові повідомляє, що Еліза вийде заміж за Фредді, нікчемного молодого чоловіка, на якого зовсім не звертала уваги. Раптове кохання, яке виникло у Елізи до Фредді, зображене Шоу в написаному ним кіносценарії. Для драматурга важливо приголомшити читача яким-небудь неочікуваним поворотом, заради цього він не тільки порушує правду античного міфу, але і правду стосунків, що склалися. Усі очікують шлюб між Пігмаліоном та

Галатеєю, але впертий парадоксалист відмітає очікуваний усіма щасливий кінець.

Е.Хьюз вважає, що “Пігмаліон” був веселою та блискучою комедією, останній акт якої містить елемент істинної драми: маленька квіткарка добре справилася зі своєю роллю знатної дами і більше вже не потрібна. Їй залишається тільки повернутися на вулицю або вийти заміж” [7, с. 68].

З.Гражданська відмічає, що “для п’єси характерне злиття драматичного і комічного. Душевна та соціальна драма Елізи, своєрідна самотність Хіггінса, його не дуже хороші відносини з матір’ю та багато інших моментів ніяк не вкладаються в рамки комедії. Але в той же час гострим комізмом пронизані сцени “перетворення” Елізи із малоосвіченої дівчини на витончену леді: її поява після прийняття ванни, її “світське” базікання у салоні, наслідування молодих аристократок” [4, с. 171].

В.Гладишев звертає увагу на те, що міфологічна основа інтерпретована Б.Шоу доволіно. Якщо в міфіві йдеться про кохання людини до богині, про кохання, яке одвічно може сприйматись як виклик світові, то в п’єсі Шоу ми зустрічаємося із дивакуватим професором і вуличною квіткаркою. Стосунки цих героїв настільки далекі від ніжних почуттів, що використання в заголовку імені Пігмаліона можна вважати за знуцання. Крім того, порівняно з міфологічною історією взаємини сучасних драматургу Пігмаліона і Галатеї такі заплутані, що мимоволі виникає запитання: а чи не був вибір назви для історії, про яку розповідається в п’єсі, ще одним парадоксом “великого парадоксалиста”? “Хлоп’яче бажання довести шановному полковникові Пікерінгу свою могутність, цілковите ігнорування інтересів “піддослідного матеріалу”, товстошкірність, що межує з бездушністю у ставленні до Елізи в день її тріумфу, яким завершується п’єса, – ось стадії ставлення “Пігмаліона” до його “Галатеї”. Намагання підняти у гору соціальними сходами, торг через платню за навчання, перетворення на сумнівний шедевр за наявності бездоганної зовнішності та вимови, кидання черевиками в того, хто витягнув її із бруду, втеча з дому

Хігінса – такий шлях на наших очах долає створена Шоу “Галатея”, здобуваючи тим самим нібито право на щастя” [3, с. 47].

Уже самі стосунки героїв протягом усієї п’єси свідчать про те, що її назва вибиралася автором за принципом “від супротивного”. Цей контраст між буденним сенсом, що вкладений сучасною письменникові свідомістю в античний міф, і реальністю в стосунках між головними героями є одним із джерел утворення нової, “інтелектуальної” драми. Зіткнення не просто почуттів, але почуттів, інтелектуально забарвлених (за переживаннями кожного з головних героїв п’єси стоять певні ідеї), надає драматичному конфліктові “Пігмаліона” особливої гостроти і забезпечує йому принципову відкритість, неможливість його розв’язання, оскільки тоді, коли в плані почуттів конфлікт нібито і вичерпаний, відкривається його другий, інтелектуальний, план. Видається, що саме в назві, точніше, у тому, як у ній обігрується міф про Пігмаліона та Галатею, Шоу зашифрує основні особливості створеної ним інтелектуальної драми, вказує на її принципову відмінність від драми традиційної.

Нетрадиційність п’єси проявляється передусім у жанрових особливостях твору. Автор характеризує його як “роман у п’яти діях”. Парадоксальне поєднання нібито непоєднуваного. Адже за всіма жанровими канонами роман може бути у п’яти, але частинах. Якщо йдеться про дії, то це має бути щось із драматичних творів. Отже, автор створив своєрідний гібрид епосу і драми. Твір призначений для постановки на сцені, але відповідно до родових канонів епосу в творі немає дійових осіб. Ми знайомимося з ними лише тоді, коли вони з’являються у творі. Текст “Пігмаліона” – своєрідний синтез міфічної, епічної і драматичної основ.

В.Гладишев зіставляє образи головного героя професора Генрі Хігінса та смітника Альфреда Дуліттла, батька Елізи. Їх обох можна розглядати як двох “Пігмаліонів”. Звичайно, успіх експерименту Хігінса зумовлений насамперед особистістю самої Елізи. Жодні найновіші методи викладання не

змогли б допомогти, якби дівчина не виявилась такою наполегливою у досягненні мети, такою сприйнятливою до всього того, чому її навчали.

Альфред Дуліттл – особистість яскрава і незвичайна. Є всі підстави стверджувати, що багатьма позитивними рисами характеру Еліза зобов'язана своєму батькові. Вражаюча пластичність цієї людини, його вміння порозумітися з будь-яким співрозмовником, здоровий цинізм у ставленні до дійсності, оригінальність мислення і почуття власної гідності – очевидні. Та набагато цікавішими в образі Альфреда Дуліттла є його виняткове пристосовництво до будь-якої ситуації. Це самодостатня людина, ставлення якої до світу досить особистісне. І саме така людина формувала внутрішній світ Елізи.

Міфічний Пігмаліон створив Галатею, в яку богиня вдихнула життя, а Дуліттл – Елізу, і саме такою, якою її зустрів Хіггінс. Йому залишилося за допомогою свого мистецтва огранувати і відшліфувати цей надзвичайний діамант, перетворивши його на коштовний камінь. Зіставлення образів головних персонажів і визначення їх впливу на формування внутрішнього світу Елізи дає можливість багато в чому зрозуміти і головну героїню твору. У цій п'єсі досить актуальні ідеї фабіанства, створення нової людини завдяки зміні умов її життя, прищеплення культури і збагачення внутрішнього світу людини. Схоже на те, що автор цілком серйозно ставиться до можливості у такий спосіб покращити життя суспільства в цілому. Справді, об'єктивно образ Елізи зазнає змін, зовні просто вражаючих. Усвідомлення ролі батька і Хіггінса у формуванні характеру Елізи переконує в тому, що не можна абсолютизувати зовнішній вплив на людину. Від неї самої значною мірою залежить, чи виявляється він результативним для розвитку особистості.

Літературознавці В.Гладишев та С.Шошура звертають увагу на прізвище героїні, яке, на їхній погляд, досить красномовне. “У тексті оригіналу воно пишеться так: “*Doolittle*”. Це слово складається з двох загальноживаних в англійській мові слів: “*do*” – робити та “*little*” – маленький. Тобто прізвище Елізи можна прочитати приблизно в такому

значенні “робити мало”, або “мало зроблене”, або “таке, що потребує доробки”. Якщо врахувати все те, що станеться з героїнею під час розвитку в п’єсі подальших подій, то можна припустити таке: уже в самому прізвищі героїні Шоу вказує на те, що Еліза є людиною, яка “потребує доробки”, тобто позитивного впливу з метою удосконалення. Крім того, англійське слово “do” вживається також у значенні “відповідати”, “годитися”. Тоді прізвище героїні сприймається як “відповідає мало”, “годиться мало”, що, можливо, слід було б розцінювати як вказівку на невідповідність особистості героїні тій ролі, яка їй відведена на початку п’єси, – простої квіткарки” [3, с.48]. Отже, прізвище героїні можна трактувати, як певний натяк на те, що з нею має трапитись у творі, оскільки, якщо людина мало відповідає тому становищу, яке вона займає у житті, це становище має змінитися. Асоціативний ланцюжок гіпотетичних перетворень особистості героїні визначається назвою п’єси і тим міфологічним підтекстом, який закладений у цій назві.

“Пігмаліон” – соціальна драма. Б.Шоу змальовує в ній представників різних верств населення. Як зазначає А.Анікст: ”Автор проголошує у творі ідею, що внутрішня культура людини не залежить від її походження. Прикладом цього може служити сам Хігінс. Ніхто краще нього не знає правил англійської мови, але ми бачимо, що він людина егоїстична та холодна. Він живе лише інтелектуальними інтересами. Для Хігінса характерні різкість і навіть грубість. Недаремно його мати постійно докоряє йому за його грубі висловлювання і погані манери поведінки. Він знає, що являє собою внутрішня краса, але не цінує її. Його експеримент з Елізою мав на меті довести, що зовнішній блиск мови і манери людей аристократичного походження нічого не варті. І дійсно, ті представники вищих прошарків суспільства, які зустрічаються у п’єсі, люди, які не тільки нічим не виділяються серед інших, але навіть смішні у своєму бажанні показати себе вишуканими та неперевершеними [1, с. 105].

Д.Наливайко пише, що драматург тут ніде не звертається до міфологічного мотиву, названого у заголовку, цей мотив повністю залишається в підтексті, але його роль в організації ідейно-художнього змісту твору надзвичайно велика. Взята поза міфологічною паралеллю, “запрограмованою” заголовком, п’єса Шоу легко перетворюється на анекдотичну історію, що сталася із знаменитим ученим-лінгвістом та дівчиною-квіткаркою; до речі, про анекдотичну природу сюжету цієї п’єси не раз писали дослідники. “Що ж до міфологічних співвіднесень, то вони підносять твір на інший рівень, активно виявляють і формують його глибинний зміст, тісно пов’язаний з роздумами зрілого Шоу про народ та його потенціальну роль у розвитку культури. Адже народ уявлявся йому як коштовний мармур, у якому закладені можливості перетворення в прекрасний “твір мистецтва”. Це і знайшло в “Пігмаліоні” оригінальне, художньо переконливе вираження, у неабиякій мірі завдяки майстерному використанню міфологічних паралелей” [6, с. 172].

Отже, слід зазначити, що для п’єси характерні нетрадиційність та парадоксальність творчої манери Шоу. Його твір багато в чому вражає незвичністю, спантеличує.

Англійський драматург Б.Шоу трансформує античний міф у сучасну історію зміни людини під дією досягнень науки. Міфічну парадоксальну історію великий парадоксалист ХХ століття довів до логічного кінця, ускладнивши до абсурду взаємини майстра та його витвору, спроектувавши на них проблеми всього людства.

Література:

1. Аникст А.И. Бернард Шоу. – М.: Высшая школа, 1994. – С. 96-106.
2. Аникст А.И. Бернард Шоу о драме и театре. – М.: Высшая школа, 1992. – С. 78-85.
3. Гладишев В.В., Шошура С.В. Б.Шоу. “Пігмаліон”: матеріали до варіативного вивчення. До розуміння твору через його ключові

моменти// Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2000. – №2. – С.47-49.

4. Гражданская З.Т. Бернард Шоу: очерк жизни и творчества. – М., 1995. – С.156-187.
5. Жукова А.Г. “Та, що я вирізьбив з мармуру...” Вивчення п’єси Б.Шоу “Пігмаліон” з використанням опорних схем// Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1998. – №7. – С.47-49.
6. Наливайко Д. Міфологія і сучасна література// Всесвіт. – 1992. – №3. – С.166-175.
7. Хьюз Э. Бернард Шоу. – М., 1985. – С.55-78.
8. Шоу Б. П’єси. – М., 1990. – С. 297-301.

The article is devoted to the analysis of the transformation of the mythical images in the play of Bernard Shaw, the famous English playwright. We can observe how the ancient myth is transformed in the play. The description of the images is presented. The special attention is paid to the themes of the story. The author tries to show how the transformation of the images and the plot influenced the structure and the poetics of the play.

Key-words: *play, myth, image, transformation, mythological motif, poetics, paradox.*